

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל
שניאורסאהן

מליובאוויטש

תזו"מ

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כז
(תרגום הפשי)

יוצא לאור על ידי
"מכון לוי יצחק"
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות ושמונים ואחת לבריאה
ה'י' תהא 'שנת פלאות אראנו

תזריע

בטהרה: משום שחסרה אצלו גמר הטהרה הנעשית על-ידי הקרבן.

וכפי שהרמב"ם אומר בתחילת העניין בפירוש¹¹: „ולמה נקראו 'מחוסרי כפרה'? שכל אחד מהן אף על פי שטהר מטומאתו וטבל והעריב שמשו עדיין הוא חסר ולא גמרה טהרתו כדי לאכול בקדשים עד שיביא קרבנו, וקודם¹² שיביא כפרתו אסור הוא לאכול בקדשים (כמו שביארנו בפסולי המוקדשין)”. כלומר, האיסור הוא לא משום שהוא עדיין טמא, אלא משום שחסר בטהרתו¹³.

[הוכחה נוספת להבדל האמור: את הדין של איסור כניסה למקדש למחוסרי כפרה, לומדת הגמרא¹⁴ מהפסוק „עוד טומאתו בו”¹⁵ – לרבות מחוסרי כפרה, ואילו הרמב"ם⁹ לומד זאת, כנ"ל, מהפסוק „וטהרה, מכלל שעדיין לא גמרה טהרתה”^{15*}].

11 ריש הל' מחוסרי כפרה. וראה גם בהכותרת שם: שתקריב .. כשתטהר .. ואחר שיקריבו קרבנותיהן תגמרו טהרתן.

12 וצ"ע מאי קמ"ל בסיומו: וקודם כו' בקדשים.

13 ראה גם שו"ת הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם) ס' אלף תעט (קו). וראה ס' מעשה נסים ס"ג תשובת ר"א בן הרמב"ם: אך כי חסר להם הטהרה השלימה אשר ישלימם באיזה ענינים. אלא שלדעתו – עדי"ז הוא גם בטבול יום. ע"ש (וראה לקמן בפנים ובהערה 16, 21). וראה (ובהבא לקמן) ביאור הרי"ף פירלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג עונש נח נט (פד, ב ואילך).

14 גיור מה, א. מכות ה, רע"ב.

15 חקת יט, יג.

15* וכמודגש בשינוי לשון הרמב"ם באותה ההלכה גופא (בהל' ביאת מקדש פ"ד שם): טבול יום שעבד שעדיין טמא הוא שנאמר ובא השמש וטהר מכלל שעדיין לא טהר. אבל מחוסר כפורים .. שנאמר .. וטהרה מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה (וכמ"ש הרדב"ז שם*). וצ"ע ל' הרמב"ם בפיה"מ זבחים רפ"ב.

(* ברדב"ז שם מדייק שינוי לשון הרמב"ם שם בין טבול יום ומחוסר כפורים אבל דייק „דגבי טבול יום כתב ובא השמש וטהר מכלל שעדיין לא טהר”. ולא הלשון „שעדיין טמא הוא” שברמב"ם. ואולי כי מדגיש בעיקר – השינוי בדרשת הכתוב שברמב"ם. ואכ"מ.

א. מחלוקת בהגדרת „מחוסר כיפורים”

מן הפסוק בסוף פרשת יולדת¹ „וכפר עליה הכהן וטהרה” לומדת הגמרא²: „וטהרה מכלל שהיא טמאה”, כלומר, מחוסר כיפורים (לאחר ש„טבל ועלה” ו„העריב שמשו” – לפני שהביא את כפרתו) נחשב טמא לגבי כמה דינים: א) עדיין קיים עליו האיסור של „בכל קדש לא תגע גו”³, אכילת קדשים⁴. ב) אם שימש בבית המקדש הוא חייב מיתה⁵ (משום „טמא ששימש במיתה”⁶. ג) הוא, המחוסר כיפורים, פוסל את העבודה⁷.

הרמב"ם בספרו 'היד החזקה' מביא דרשה זו בשני מקומות – (א) לגבי מחוסר כיפורים שעבד ש„עבודתו פסולה”⁸, (ב) לגבי איסור הכניסה למקדש (מעזרת ישראל ולפנים)⁹ – אך בשינוי לשון: „וטהרה מכלל שעדיין לא נגמרה (גמרה)¹⁰ טהרתה”.

מלשון הרמב"ם מובן, כי הגדרת החסרון במחוסר כיפורים אינה מחמת שקיימת אצלו טומאה במובן „חיובי” – כלומר: אף שמצד אחד על-ידי שטבל והעריב שמשו הוא נטהר לגבי כמה עניינים (כולל אכילת תרומה), עם זאת, לעניין קודש ומקדש עדיין נשארה הטומאה (ולכן הוא אסור בקודש וליכנס למקדש כו') – אלא, הפוך, מצד השלילה, כחסרון

- 1 פרשתנו יב, ה.
- 2 יבמות עד, ב. סנהדרין פג, ב. זבחים יט, רע"ב.
- 3 פרשתנו שם, ד.
- 4 יבמות שם ושם עה, א (וש"ג). פרש"י פרשתנו שם.
- 5 סנהדרין שם, א.
- 6 סנהדרין שם, ב.
- 7 זבחים שם.
- 8 הל' ביאת מקדש פ"ד ה"ד וה'.
- 9 שם פ"ג ה"ו.
- 10 לשונו בפ"ג שם.

הקודמת (ורק נפקע חלק הטומאה שעייכב מאכילת תרומה)²¹.

ב. מרש"י על התורה מוכח שטומאת הלידה פוקעת לפני „ימי הטהרה“

גם רש"י בפירושו על התורה מביא את הדרשה על המילה „וטהרה“²², אך הוא משנה מלשון הגמרא (אך גם לא כותב כמו הרמב"ם), וזה לשונו: „וטהרה, מכלל שעד כאן (היא) 23 קרויה 24 טמאה“.

העובדה שרש"י לא אומר כלשון הגמרא „מכלל שהיא טמאה“ – יש לומר²⁵: בפירושו הקודם על המילים אומר רש"י: „ימי טהרה“²⁶ – ימי טוהר שלה; הוא אומר שתם „ימי טוהר“ ולא „ימי טוהר אצל בעלה“²⁷ וכיוצא בזה. מכך מוכח, שימים אלו הינם לחלוטין „ימי טוהר“ שנגמרו בשלימות. ואם כן, אזוהרת הפסוק²⁸ „בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא עד מלאות ימי טהרה“,

יש מכך נפקא-מינה והבדל להלכה לפועל: מכיוון שהרמב"ם לומד שמחוסר כיפורים אינו טמא (אלא רק ש,לא נגמרה טהרתו), לכן פוסק הרמב"ם שמחוסר כיפורים שאכל קודש¹⁶ או שימש – אינו חייב מיתה או כרת.

לעומת זאת הראב"ד סבור שמחוסר כיפורים חייב מיתה, וכפי שהוא משיג¹⁷ על דברי הרמב"ם: „והא אמרינן במכות 18 'עוד טומאתו בו' – לרבות מחוסר כיפורים'.. ועוד 'וטהרה' כתיב ביולדת, מכלל דעד השתא (=שעד עכשיו) טמאה היא; ואמרינן בזבחים 19 'מחוסר כיפורים דוב כזב דמי' (=זב שעדיין לא הביא את קרבנו והוא מחוסר כיפורים, נחשב כזב. ויתירה מזו): ובתוספתא דזבחים מונה אותו עם אותן שבמיתה²⁰ –

משום שהראב"ד סובר, כי הגדר של מחוסר כיפורים הוא, אשר כל עוד לא הביא את כפרתו – עדיין נשאר מן הטומאה

16 ולהעיר אשר במ"ש בהל' פסוה"מ פ"ח הי"ד לענין מחוסר כפר באוכל קודש, ואינו חייב כרת שנאמר (צו ז, כ) וטומאתו עליו עד טהרו' כל טומאתו עליו" – שם קאי גם על טבול יום (והאוכל קדש אחר שטבל קודם שיעריב שמשו או* קודם שיביא כפרתו לוקח) ובטבול יום כתב הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ד ה"ד) שעדיין טמא הוא שנאמר .. מכלל שעדיין לא טהר, כנ"ל ברדב"ז שם. וראה לקמן הערה 21.

17 הל' ביאת מקדש פ"ד שם. וראה גם השגות הראב"ד להל' ביאת מקדש פ"ג ה"ט. ובהשגות הראב"ד (הל' פסוה"מ שם) השיג ג"כ עמ"ש הרמב"ם שם, ואינו חייב כרת" – ,זה שבוש שכבר כתבנו למעלה שהוא בכרת“.

18 שם (וראה פרש"י שם).

19 יו, ב.

20 וראה כס"מ הל' ביאת מקדש פ"ג ה"ט (וכה"כ ברדב"ז שם), והרמב"ם פסק כהמ"ד דמחוסר כפורים דוב לאו כזב דמי. עיי"ש*. ומה שהקשה בהל' ביאת מקדש פ"ד שם, דהרמב"ם סותר עצמו, דברפיק י"ט מהל' סנהדרין (ה"ב), מנה, מחוסר כפורים בכלל מחוייבי מיתה שחייבים מלקות – ראה כס"מ הל' סנהדרין שם (בשם מהרי"ק) ד"ט"ס הוא, וצ"ל „יתר בגדים“ ועד"ז הוא ברדב"ז שם.

* ברמב"ם שם ליתא. אבל כ"ה בסמ"ה הל' ביאת מקדש פ"ג ה"ט. ובכ"מ.

* לכאורה צריך לומר דמפרשים ע"ד פרש"י וזבחים יו, ב בפ"י כזב דמי ולא כזב דמי. ולא כפי' התוס' שם ד"ה קסבר. וראה רדב"ז שם ואכ"מ.

21 וראה צפע"ג הל' נידרות פ"ט ה"ט – כה, ד ואילך (ועד"ז בהל' מאכלות אסורות פ"י ה"ב) באופן אחר קצת, במחוסר כפורים, אם, לכך יש עליו שם איסור משום דצריך להביא קרבן או להיפך משום שיש עליו שם איסור לכך מביא קרבן להכשירו". עיי"ש בארוכה. ומתוך שם הסתירה בדברי הרמב"ם בדין ביאת מקדש ואכילת קדשים. אבל ראה שם לפני"ז דכ"ל טבול יום ומחוסר כפורים ביחד, אם, עדיין נשאר עליו שם טמא או הוא דבר חדש". עיי"ש. וראה גם שו"ת צפע"ג (ווארשא) סק"ט ס"ז (צ, א). ושם: אם התורה חלקה לפרטים דטבילה מהני לחולין ולמעשר והעריב שמש לתרומה וכפרה לקדשים, או לאחר טבילה נולד דבר חדש שם טבול יום, ולאחר העריב שמש נולד דבר חדש מחוסר כפורים כו'.

22 פרשתנו יב, ז. וראה לקמן סעיף ד – הטעם שמשנה גם בזה ממש בגמ' עה"פ שלאחריו.

23 כ"ה בדפוס ראשון ושני דפרש"י.

24 כ"ה בדפוסים שלפנינו. וכ"ה גם בהנסג בהערה הקודמת ובמפרשי רש"י.

25 בכלל הבא לקמן ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 90 ואילך ובהערות שם.

26 שם, ד (ד"ה בדמי טהרה).

27 כמ"ש ברמב"ן, בחיי וטור הארוך כאן (פסוק ה).

28 שם.

'הערב שמש' (=השקיעה) של יום הארבעים, היו אצלה, ימי טהרה שלה"); לעומת זאת לפי שיטת הגמרא, 33 הימים הינם אצלה ימי טומאה²⁹ (גם בנוגע לתרומה) ולפני שהיא מביאה כפרתה – „היא טמאה”³⁰ (בנוגע לאכילת קודש וכניסה למקדש)³¹.

ג. לפי רש"י חידוש ביולדת

אך צריך להבין, לאידך: מכיוון שלפי שיטת רש"י טומאת הלידה כבר פקעה – אם כן, לפי זה גם לא מתאימה לשונו, (מכלל שעד כאן) קרויה טמאה? רש"י היה צריך לומר בדומה ללשון הרמב"ם „מכלל שלא נגמרה טהרתה” וכיוצא בזה.

וממה נפשך: אם רש"י לומד, שהחיוב המוטל עליה להביא קרבן מעכב את טהרתה (זאת אומרת, שהיא עדיין לא טהרה בפועל) – הרי אין זה רק שהיא „קרויה טמאה”, אלא היא טמאה בפועל; ואם נאמר, לאידך, שהטומאה נפקעה, והדין שאסור לה לאכול בקדשים הוא איסור (צדדי) – הרי אין כאן ענין של „קרויה טמאה” אלא איסור לאכול

29 ראה בימות עד, ב (בדברי אביי), „עד מלאות ימי טהרה כיון שמלאו ימי טהרה”. ולכאורה גם רבא לא פליג על דרשה זו. וראה הערה 31.

30 בפרש"י בימות עד, א ד"ה וטמא: אף לאחר ביאת המים קראו טמא – וקאי על טבול יום. אבל* מובן דשאני ל' „קראו” דקאי על הנאמר במקרא, מלשון „קרוי” שקאי על האשה. ועד"ו יש לחלק ממש רש"י שם עד, סע"ב ד"ה קרי כאן, והאי מחוסר כפורים טמא מקרי כדכתיב וטהרה מכלל שהיא טמאה”.

31 וזה ש, מלאו ימי טהרה” לפני שהביאה כפרתה (ראה הערה 29) – הוא רק לגבי אכילת תרומה, אבל לגבי קודש „היא טמאה”. וכמו האיסור בתרומה לפני הערב שמש לאחר טבילה להש"ס דהוי טמאה לתרומה אף דלמדו בגמ' שם, ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים הא רחץ טהור” – לאכילת מעשר. וראה תוד"ה מכלל שם. תוד"ה טבול יום סנהדרין שם. פרש"י יבמות שבעההה הקדומת. פרש"י שם עג, רע"א. וראה פרש"י יומא מג רע"ב. ועוד. ואכ"מ.

(* נוסף על המובן (ומדובר ב"פ שפרש"י על הש"ס הוא נ"פ פשוטו דר"ש ופירושו עה"ת – נ"פ פשט"מ.

היא מחמת (שעדיין לא קיימים – מיולדים, כלומר) סיבה צדדית שבעטיה אסור עליה לגעת „בכל קודש” ולהכנס למקדש.

נמצא, כי לפי פירוש רש"י – פשוטו של מקרא – טומאת לידה פוקעת מיד לאחר 7 (או 14) ימים, ועל אחת כמה וכמה לאחר 33 ימים, לפני שהיא מביאה את הקרבן – ומטעם זה מובן, מדוע לא שייך לומר עליה את הלשון „שהיא טמאה”.

[על פי זה מובנת לשון רש"י – בדיבור המתחיל „בכל קדש”: „לרבות את התרומה (שהיא אסורה באכילת תרומה בכל 33 הימים) לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה, ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, שלמחר תביא את כפרת טהרתה” – שלכאורה מה צורך יש בהדגשה „שלמחר תביא את כפרת טהרתה”?²⁸ –

אלא בכך מתכוון רש"י להשוות בין הדינים: כשם שאיסור אכילת קדשים לאחר מלאות ימי טהרה (לפני שהיא מביאה את הקרבן) הוא רק מפני שחיוב הקרבן מעכבה מלאכול קדשים (אף שאינה טמאה), בדומה לכך איסור אכילת תרומה ב־33 הימים – אינו מחמת שהיא טמאה, אלא משום שחיוב כפרת טהרתה מעכב אותה ואינו מניח לכך שה„הערב שמש” של הימים הקודמים (לפני הערב שמש של יום הארבעים) יתיר לאכילת תרומה].

וזוהו טעם החילוק בין לשון רש"י בפירושו על התורה ולשון הגמרא: לפי פירוש רש"י על התורה – פשוטו של מקרא – לא ניתן לומר על יולדת מחוסרת כיפורים את הלשון „טמאה” (משום שגם קודם, לפני

28* דאם כוונת רש"י רק (כפשטות) לשלול טעות שהערב שמש הוא בליל טבילתה (ככל טבול יום) – מספיק לכתוב בקיצור „עד שקיעת החמה של יום ארבעים” (או „עד שקיעת החמה של יום הבאת כפרת טהרתה”, ע"ד לשון רש"י ביבמות עד, ב ד"ה כיון).

בקדשים עד שהיא מביאה את קרבנה.

מכך מובן שלפי פשוטו של מקרא הגדר של 'מחוסר כיפורים' הוא באופן שלישי: טומאת לידה נפקעת מיד לאחר שבעת הימים (והימים שלאחר מכן הינם, ימי טהרה שלה), ולכן אי אפשר לומר עליה, "שהיא טמאה"; אך לאידך, הטעם שהיא אסורה לאכול בקדשים עד שהיא מביאה את קרבנה, הוא לא מחמת הצורך בתוספת טהרה שעל-ידי הקרבן, אלא כתוצאה מדין מיוחד ביולדת³², שאפילו לאחר שטומאתה פוקעת – נשאר עדיין שם טומאה, "קרויה טמאה", עד שהיא מביאה קרבן לטהרתה.

וזה מה שאומר רש"י – לא כלשון הגמרא, "מכלל שהיא טמאה" – אלא משנה ומדגיש: "וטהרה, מכלל שעד כאן (היא) קרויה טמאה", כלומר: (א) היא רק "קרויה טמאה", (ב) אך זהו המשך למצבה הקודם "עד כאן – (היא) קרויה טמאה"³³.

ד. רש"י מרמז את ההוכחה מן הפסוק, "וטהרה ממקור דמיה"

את ההכרח לכך בפשוטו של מקרא – יש לומר, כי רש"י מרמז עליו, על-ידי שינוי נוסף מדברי הגמרא: בגמרא נאמרה הדרשה "מכלל שהיא טמאה" על המילה "וטהרה" שבסיום הפרשה – "וכפר עליה הכהן וטהרה". אך רש"י אומר זאת על הפסוק הקודם³³, "והקריבו לפני ה' וכפר עליה

(32) דלדעת הרמב"ם, כל מחוסרי כפורים חד שם וסוג אחד הוא, והיינו עדיין לא גמרה טהרתו; משא"כ לדעת רש"י עה"ת י"ל דזהו דין (ושם) מיוחד ביולדת. ולהעיר מצפ"נ הל' נבירות שם, דס"ל (דגם) לדעת הרמב"ם יולדת שאני.

(33) משא"כ בלשון "היא טמאה" שבש"ס – יש לומר, דהוי טומאה השווה בכל מחוסרי כפורים (והרי למדו מ, וטהרה מכלל שהיא טמאה" לכל מחוסר כפורים). והיינו דלאחר טבילה והערב שמש לא נשארה עליהם מעין טומאה שהי' בהם לפניו, אלא יש עליהם טומאה השווה בכל מחוסרי כפרה. ולהעיר מובחתי יז, ב (שהובא בשוה"ג להערה 20) ותוס' שם. וכן הנסמן בהערה 21. ואכ"מ.

(33* יב, ז.

וטהרה ממקור דמיה"³⁴.

ולכאורה: מכיוון שרש"י לומד "מכלל שעד כאן (היא) קרויה טמאה" – שגם קודם לא הייתה כאן טומאה, אלא רק "שם טומאה" – היה מתאים יותר להביא את הדרשה על המילה בסיום הפרשה "וטהרה" (בה האות ה"א הראשונה מנוקדת בציר"ה), מאשר להביא זאת על המילה "וטהרה" (ה"א בפת"ח) ממקור דמיה", דבר המדגיש את פעולת הטהרה מטומאה?

אלא הביאור בזה: לולא הפסוק, "וטהרה ממקור דמיה" היינו לומדים שהאיסור לאכול בקדשים כלל לא קשור עם טומאה, כי אם הוא איסור צדדי בלבד, הנובע מכך שחסרה לה פעולת הקרבן;

אך מכיוון שהפסוק מדייק "וטהרה ממקור דמיה", נמצא שהטהרה שחסרה לה היא – לא רק משום שעדיין לא הביאה את הקרבן, אלא – שעדיין נשארה טומאה "ממקור דמיה".

אך כיצד מתיישב הדבר עם כך שהפסוק אומר שכבר 33 הימים הקודמים הינם, ימי טהרה? חייבים איפוא לומר, כי "מכלל שעד כאן (היא) קרויה טמאה": אף על פי שהטומאה נפקעה כבר, אך שם הטומאה עדיין נותר עליה.

ה. הטעם שנותר עליה 'שם טומאה'

אך עדיין אין מובן:

(א) רש"י אינו ספר של טעמי הלכות – ומה נוגע בפשוטו של מקרא לומר שטעם האיסור לאכול בקדשים הוא מכיוון ש"עד

(34) כ"ה גם בדפוס ראשון ושני, שפרש"י ד"ה וטהרה בא לפני ד"ה אחד לעולה (שבפסוק ח). ודוחק גדול לומר שהכוונה בפרש"י לטהרה שפסוק ח (ואף שיש ל' לכאורה, דמכיוון שכבר הביא בד"ה שלפ"ז, שנאמר וכפר עלי' הכהן וטהרה", לכן מפרשו מיד (אבל ראה נחלת יעקב וצידה לדרך שם, שתיבת, "הכהן" בפרש"י, היא ט"ס ורש"י קאי על פסוק ז' שמפרשו) – מובן שדוחק גדול הוא ואין זה דרכו של פרש"י עה"ת כלל).

כאן (היא) קרויה טמאה?"

ב) מכיוון שטומאת יולדת כבר נפקעה – מדוע עדיין נותר עליה „שם טומאה” עד שהיא מביאה קרבן?

הדבר יובן בהקדים התמיהה: כבר דובר כמה פעמים שרש"י בפירושו על התורה מתרץ את כל השאלות המתעוררות בפשוטו של מקרא – מדוע לא מוצאים שרש"י יבאר את הטעם מדוע בכלל יולדת צריכה להביא חטאת לכפרה? איזה חטא היא עשתה שהיא זקוקה עליו לכפרה?³⁵

[וזהו שאלה הדורשת תירוץ בפשוטו של מקרא, ונשאלת אכן על-ידי כמה וכמה ממפרשי התורה. ויתירה מזו: מוצאים בפירושו רש"י לעיל, אודות קרבן עולה שבו נאמר³⁶ „ונרצה לו לכפר עליו” – ורש"י מפרש ומבהיר: „על מה הוא מרצה לו כו' על עשה ועל לאו כו'"].

ופשוט, שאי אפשר לומר שרש"י סומך

על הביאור בגמרא³⁷, שזהו משום ש„בשעה שכורעת (האשה) ללדת קופצת ונשבעת כו'”. ובפרט שהוא אפילו לא מרמזו!

חייבים איפוא לומר, שהבן חמש למקרא' מבין זאת מעצמו, לפי פשוטו של מקרא שהוא כבר למד, כדלקמן.

ו. בכל לידה יש מהעונש על חטא עץ הדעת ומכאן הצורך בכפרה

כאשר לומדים את פרשת היולדת, „אשה כי תזריע וילדה... וטמאה... כימי נדת דוותה”³⁸ – הדבר מזכיר מיד את הצירוף של אשה לידה וצער, הבא כעונש על חטא, בפרשת בראשית, שם הקדוש-ברוך-הוא אמר לחוה לאחר שחטאה בעץ הדעת: „אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים”³⁹. כל לידה (הבאה כתוצאה מהריון „ותהר ותלד”) – היא באופן של (עצבונך והרונך „צער העיבור”⁴⁰) „בעצב תלדי בנים” „צער הלידה”⁴⁰ – שיש בה חלק מהעונש על חטא עץ הדעת.

ועל פי זה מובן טעם הטומאה – של יולדת⁴¹ (אפילו בלא דם⁴²) בפשוטו של מקרא: מכיוון שלידה היא בצער כתוצאה מחטא עץ הדעת, היא מביאה גם כן טומאה⁴³.

ומזה מובן מדוע יולדת צריכה להביא קרבן חטאת לכפרתה: מכיוון שבכל לידה (אצל כל אשה) יש מחטא עץ הדעת – היא

35) ואין לומר שלדעת רש"י הפירוש ב„כפרה” כאן* הוא לא כפרה על חטא, כיא לשון קנח והעברה של הטומאה (כמו שפי' בדעת זקנים בעה"ת פירשתנו יב, ח) – דהרי כאן נאמר ב' לשונות „וכפר... וטהרה”, שזוהו מובן ש„וכפר” אינו ענין הטהרה**.

36) ויקרא א, ד.

* אבל להעיר מפרש"י לעיל (וישלח לב, כא): ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כולן לשון קנח והעברה הן – ולהעיר ג"כ שהקדמת רש"י שם היא „ונראה בעיני” ולא ודאות גמורה.

** בבנה"ת שם מביא: וכן וכפר על המטהר דמצודע וכן וכפר על הבית דנגעים וכן וכפר עליו דגבי זב דבכל אלו לא כפרה ממש כו'.

אבל: בוגג לזב וזבה שנאמר (מצודע טו, טו, ל), וכפר עליו... מזוב... וכפר עליו... מזוב טומאתה” (ולא – „וכפר... וטהר” וכיו"ב. כמו כאן) – יש לומר שגם לפרש"י הוא קנח והעברת הטומאה (ואף שגנני הטהרה כבר נזכר בפסוקים לפניו (טו, יג, כח) – הרי בפסוקים אלו מוסיף, וכפר לפני ה' מזוב... לפני ה' מזוב טומאתה”).

ובנוגע לנגעים (נגעי אדם ונגעי בתים) שנאמר (שם, יד, כ, ג) „וכפר... וטהר” – הרי מפורש בפרש"י (ר"פ מצודע יד, ד) שנגעים באים על חטא – לשון הרע וגטות הרחם (ובפשוטו גם נגעי בתים בכלל זה. ואין סותר מה שפרש"י (יד, לד), בשורה הוא להס' „מנע”ת לקרש” (המתורגם) חכ"ז ע' 107 ואיך ובהערות שם).

37) נדה לא, ב (הובא בכמה מפרשי התורה כאן).

38) ל' מדוה וחולי (פרש"י).

39) בראשית ג, טו. וראה בחיי פרשתנו עה"פ כלי יקר ריש פרשתנו. ועוד.

40) לשון רש"י בראשית שם.

41) להעיר (ע"ד ההלכה) ממ"ש הצפע"נ הל' איסור"ב (סג, ד) אם הולד גורם או הלידה גורמת הטומאה.

42) פרש"י ריש פרשתנו ד"ה כימי.

43) להעיר משייכות חטא וטומאה – בפשט"מ בפסוקים הסמוכים לפני זה: ולא תטמאו בהם – בכל השרץ (יא, מג"מ מד).

צריכה להביא על כך כפרה⁴⁴.

[ובדומה למה שרש"י פירש קודם לכן בנוגע לחטא העגל: "וביום פקדי ופקדתיה⁴⁵ – תמיד כשאפקוד עליהם עוונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העוון הזה עם שאר העוונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עוון העגל"].

ז. החיוב להביא את הקרבן במהירות האפשרית

לפי ביאור זה בטומאת לידה, יובן גם מה שרש"י מפרש על המילה "והקריבו" – "מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה", שטהרת האשה היולדת תלויה דווקא בקרבן חטאת שבה לכפרה ולא בקרבן עולה⁴⁶.

– משום⁴⁷ שהטומאה באה על-ידי ענין שדורש כפרה, ולכן הטהרה מהטומאה קשורה עם כך שהיא מביאה את כפרתה.

ועל פי הנ"ל יומתק ויובן ההמשך בפירוש רש"י, שתיכף לאחר פירושו הנ"ל על המילה "והקריבו" (בו הוא מדגיש שטהרת יולדת קשורה עם כפרתה) – הוא ממשיך, וטהרה, מכלל שעד כאן (היא) קרויה טמאה: "לאחר שיודעים שטומאת יולדת קשורה עם חטא עץ הדעת ולכן טהרתה קשורה בכפרתה, מובן, אשר "עד כאן (היא) קרויה טמאה": אפילו לאחר שהטומאה פקעה ממנה, אך כל זמן שחסרה לה כפרתה, הרי עדיין היא "קרויה טמאה".

ובכך יובן למה נפקא מינה ואיזו השלכה מעשית יש לכך – גם על פי פשוטו של מקרא – ש"עד כאן (היא) קרויה טמאה": אילו האיסור של אכילת קדשים היה רק

מצד זה שעדיין חסר בגמר טהרתה – יש מקום לכך שהאשה לא תזדרז להביא את קרבנה רק בכדי שתוכל לאכול בקדשים. שהרי, לא מוצאים חיוב על יהודי להיות במצב של טהרה כדי לאכול בקדשים (מלבד לפני העליה לרגל, ש"חייב אדם לטהר עצמו ברגל"⁴⁸).

אך מכיוון שהעובדה שהיא "קרויה טמאה" עד עתה קשור בכך שחסר בכפרתה – הרי מובן, שהיא צריכה להזדרז ככל האפשרי להתכפר.

ח. התשוקה לצאת מיד ממצב של קרויה טמאה

חכמינו ז"ל⁴⁹ אומרים שהקב"ה "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות". ומכך מובן, שכשם שהקב"ה רוצה שיהודים לא יהיו אפילו במצב של "קרויה (בלבד) טמאה", ויביאו קרבן לכפרתם,

כך נוהג הקדוש-ברוך-הוא עם בני ישראל: שכאשר הם בגלות, והריהם רק בבחינת "קרויה טמאה"

[וכפסג דין הרמב"ם⁵⁰ אשר כל יהודי בכל מקום ובכל זמן – הרי רצונו (ועל פי תורת אמת) – לעשות רק את רצון השם – ואם הוא עושה לפעמים אחרת הרי זה רק מצד אונס, ובפרט לאחר כל הגזירות וההשמדות האיומות והגוראות, "חבלי משיח" שהיהודים כבר עברו, ובפרט בדורנו זה האחרון⁵¹]

מוציא הקב"ה את עם ישראל ממעמד ומצב של "קרויה טמאה"⁵² – והסיוח-לילה חס-

48 פרש"י לעיל שמיני יא. ת. רמב"ם הל' טומאת אוכלין פט"ז ה"ט וי"ד. וראה שם ה"ח ואילך. מו"נ ח"ג פמ"ו.

49 שמור"ד פ"ל, ט.

50 הל' גירושין ספ"ב.

51 כמו שהאריך כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחות וכו' וכמה פעמים (ראה לדוגמה ג' הכרויים "קול קורא") דשנת תש"א (אגרות קודש אדמו"ר מהור"י"ץ ח"ה אגרת א'תמו. א'תנה. א'תפ).

52 ראה יחזקאל לו, כה (ובפי' הרד"ק).

44 ראה גם הנסמן בהערה 39.

45 תשא לב, לד.

46 ולהעיר ממנוח ד, ב ובפרש"י שם ד"ה לא יביאו ואכ"מ.

47 אף שש"ד ההלכה – כ"ה בכל מחוסרי כפרה (ראה רמב"ם הל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ה. צפע"ג שבהערה 21).

ובאה הגאולה באופן של „ארו עם ענני שמיא (=הנה, עם ענני השמים)“⁵⁵, „אחישנה“⁵⁶ (ב„אחישנה“⁵⁷), מיד ממש, בעגלא דידן.

(משיחת ש"פ תזריע תשמ"א)

ושלום לומר שמישהו או משהו יכול לעכב אותו – והדבר מתרחש בזריוות הכי גדולה, רק שרצונו הוא, אשר גם אצל בני ישראל תהיה תשוקה⁵³ לצאת בזריוות „מיד“ – בלשון הרמב"ם⁵⁴ – מהגלות, ממצב של „קרויה טמאה“, ולבוא לגמר טהרתן – כפרתן,

55) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

56) ישעי' ס, כב. סנהדרין שם.

57) ולהעיר מהרד"ק (ישעי' שם) בהמשך פירושו ל„בעתה“: ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנה לגמרה מהרה כי לא יאריך זמן מעת החל הישועה עד כלותה.

53) ראה שבת לא, סע"א: צפית לישועה. ועוד. והרי התשוקה גופא מקרבת וממהרת ביאתו (ראה שיחת אחש"פ תרצ"ט).

54) הל' תשובה פ"ו ה"ח.

לזכות

כ"ק אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח

ויה"ר שע"י קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ה)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל 'ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח
לעולם ועד

הוספה

בשורת הגאולה

כ.ב.

מדובר ומודגש ביותר בזמן האחרון ממש ע"ד הצורך בפעולתו של כאו"א מישראל לעשות כל התלוי בו להביא את משיח צדקנו בפועל ממש תיכף ומיד ממש,

– כיון שבימינו אלה ממש (עם סיומו של חודש ניסן דהי' תהא שנת אראנו נפלאות) „כלו כל הקיצין“ (”קץ הימים“ ו”קץ הימין“¹) כפשוטו ממש², ובודאי שתיכף ומיד בא משיח צדקנו, וכאו"א מראה באצבעו ואומר „הנה זה (מלך המשיח) בא“³, שכבר בא (בלשון עבר) ברגע שלפני רגע זה.

* * *

משיח נמצא בעולם בזמן ומקום הגלות, ובמצב של גלות, שסובל תחלואי הגלות [כהמשך הגמרא⁴ „אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש“, „אם משיח מאותן שחיין עכשיו“⁵ ודאי היינו רבינו הקדוש, דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה“⁶], ומצפה בקוצר רוח ובכליון עינים⁷ להתגלות (מההעלם בזמן ומצב הגלות), דמלך המשיח גואל את ישראל

(1) ראה אוה"ת ר"פ מקץ. וש"נ.

(2) נוסף לכך שבזמן הגמרא כבר „כלו כל הקיצין“ (סנהדרין צז, ב).

(3) שה"ש ב, ח ובשהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).

(4) סנהדרין צה, ב.

(5) וע"פ פס"ד הרמב"ם (הל' מלכים ספ"א) „ואם יעמוד מלך מבית דוד כו" – היינו שהוא כבר מלך.

(6) פרש"י שם. – וע"ש זה נקרא „חיוורתא (מצורע) דבי רבי“, „ע"ש רבינו הקדוש שנקרא רבי . . שהי' סובל תחלואים ויסורים כמוהו“ (תדא"ג מהרש"א שם).

(7) שלכן „שרי חד ואסיר חד (מתיר נגע ומקנחו וקושרו מתיר האחר ועושה כן, ואינו מתיר שני נגעים יחד (כשאר הסובלי חלאים שיושב ביניהם)), אמר דילמא מבעינא דלא איעכב (אי בעי לי לצאת ולגאול את ישראל לא איתעכב כדי קשירת שני נגעים)“ – סנהדרין שם ובפרש"י.

בגאולה האמיתית והשלימה שאין אחרי' גלות, כפס"ד הרמב"ם⁸ "יעמוד מלך מבית דוד וכו'".

. . . ושם⁹ (בהתחלת הסוגיא): "דבי רבי שילא אמרי שילה שמו, שנאמר עד כי יבוא שילה, דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו (כמו ינאי, כל אחד הי' דורש אחר שמו¹⁰), שנאמר יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו, דבי רבי חנינה אמרי חנינה שמו, שנאמר אשר לא אתן לכם חנינה, ויש אומרים מנחם בן חזקי¹¹ שמו, שנאמר כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי¹².
ואנן (חסידים) נעני' אבתריהו (בנוגע לרבותינו נשיאינו, ובפרט כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) – יוסף שמו, שנאמר¹³ "יוסף אדני שנית ידו גו' ואסף נדחי ישראל גו'", יצחק שמו, שנאמר¹⁴ "אז ימלא שחוק פינור".

* * *

"רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם"¹⁵. . . ויש לומר הביאור בזה – בהמשך להאמור לעיל בנוגע להתגלות וביאת המשיח:

. . . "רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם":

"האדם" – קאי על "אדם"¹⁶ הוזה (ש"הוא במדרגה גדולה. . . שלימו

(8) שבעה ערה 5.

(9) סנהדרין שם.

(10) פרש"י שם. – ולהעיר מדיוק לשון רש"י "כל אחד הי' דורש אחר שמו" (ולא שהתלמידים חידשו ששמו כשם רבם).

(11) כ"ה ("בן חזקי") בדפוסים שלפנינו, ובירושלמי ואיכ"ר: "מנחם" סתם. – ולהעיר שרש"י מעתיק תיבת "מנחם", ומוסיף "בן חזקי". וכנראה שצ"ל בפרש"י "ה"ג בן חזקי", אלא שהבחורהזעצער "תיקן" והשמיט "ה"ג". ועצ"ע.

(12) וראה גם ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. איכ"ר פ"א, גא. וראה לקוטי לוי"צ על מארז"ל ע' קו ש"כל הדעות אמת הם ואלו ואלו דא"ח", עיי"ש.

(13) ישע"י יא, יא-יב.

(14) תהלים קכו, ב. וראה ברכות לא, א.

(15) אבות פ"ב מ"א.

(16) לקו"ת פרשתנו כב, ב.

דכולא" כשמוכשרין מעשיו ותיקן כל הדברים . . רק פסולת שבסוף לבושיו עדיין לא נתברר כו" מצד ענין הגלות – כמו רבי; ובדורנו זה – דור האחרון של הגלות, עקבתא דמשיחא, שכבר נסתיימו ונשלמו כל עניני העבודה שהיו צריכים להעשות במשך זמן הגלות – י"ל שכל בני" הם בדרגא זו.

והשאלה היא: כיון שכבר נסתיימו מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"17 – מהי הדרך ישרה" (הקלה והמהירה ביותר מבין כל דרכי התורה) שיבור לו האדם (כללות בני") שגמר עניני העבודה כדי לפעול התגלות וביאת המשיח"18?

. . . וביאור הדרך ישרה" להתגלות וביאת המשיח ע"י מלכות שבתפארת" – בנוגע למעשה בפועל:

ובהקדמה – שכיון שמשיח צדקנו עומד לבוא תיכף ומיד, אבל עדיין לא בא בפועל, שלכן דרושה ההשתדלות האחרונה (סוף לבושיו" של כאו"א מישראל להביא את המשיח, צריכה להיות הפעולה (לא ע"י מלכות בטהרתה, ענינו של מלך המשיח עצמו, אלא) ע"י מלכות שבתפארת", כלומר, ענינו של המשיח (מלכות) כפי שהוא בתורה (תפארת).

. . . ובפשטות: "תפארת" – הו"ע לימוד התורה, ומלכות שבתפארת" – הוא לימוד התורה בעניני מלך המשיח ובעניני הגאולה שנתבארו בריבוי מקומות"19,

– בתורה שבכתב (ובפרט בדברי הנביאים . . שכל הספרים מלאים בדבר זה"20) ובתורה שבעל פה, בגמרא (ובפרט במסכת סנהדרין ובסוף

17 תניא רפ"ז.

18 ומתחיל מהתגלות וביאת המשיח שבכאו"א מישראל, כידוע שהפסוק, דרך כוכב מיעקב גו" שקאי על מלך המשיח (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה), קאי גם על כאו"א מישראל (ירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו), כיון שיש בו ניצוץ מנשמת משיח (מאור עינים ס"פ פינחס).

19 ונקל למוצאם – ע"י ספרי המפתחות (שרבו בדורנו זה) על סדר הא-ב, בערכים המתאימים: גאולה, משיח, וכיו"ב.

20 רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ב.

מסכת סוטה) ובמדרשים, וגם – ובמיוחד – בפנימיות התורה, החל מספר הזהר (ש"בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזהר כו' יפקון בי' מן גלותא ברחמים"21), ובפרט בתורת החסידות (שע"י הפצת המעיינות חוצה אתי מר דא מלכא משיחא22), בתורת רבותינו נשיאינו, ובפרט בתורתו (מאמרים ולקוטי שיחות) של נשיא דורנו – מעין ודוגמא והכנה ללימוד תורתו של משיח, "תורה חדשה מאתי תצא"23, שילמד לכל העם פנימיות התורה (טעמי תורה), ידיעת אלקות (דע את אלקי אביך"24), כפס"ד הרמב"ם25 ש"באותו הזמן. . יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כו" –

וההוספה בלימוד התורה בעניני משיח והגאולה (מלכות שבתפארת") היא הדרך ישרה" לפעול התגלות וביאת המשיח והגאולה בפועל ממש.

ועל של פועל באתי – ובודאי יעוררו ויפרסמו בכל מקום ומקום:

כדי לפעול התגלות וביאת המשיח תיכף ומיד – על כאו"א מישראל (האנשים – הן יושבי אוהל (ישכר) והן בעלי עסק (זבולון), וכן הנשים והטף, כל חד וחד לפום שיעורא דילי") להוסיף בלימוד התורה (במיוחד) בעניני משיח וגאולה.

ומה טוב – שהלימוד יהי' (ברבים) בעשרה, כי, נוסף על המעלה ד"עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרוי' ביניהם"26, יש מעלה מיוחדת כשלומדים עניני משיח והגאולה ברבים בנוגע להתפעלות והשמחה ברגש הלב, שעיי"ו הולכת וגדלה ההשתוקקות והצפי' לביאת המשיח27.

(21) זח"ג קכד, ב – ברע"מ. הובא ונת' באגה"ק רסכ"ו.

(22) אגה"ק דהבעש"ט – כש"ט בתחלתו.

(23) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

(24) דה"א כח, ט.

(25) בסיום וחותרם ספרו "משנה תורה".

(26) אבות פ"ג מ"ו. וראה אגה"ק סכ"ג.

(27) ולכן, גם אלה שרוצים ללמוד בעיון ושקו"ט (ועד לחדש חידושי תורה בעניני משיח וגאולה), מתוך מנוחה וישוב הדעת, ע"י הלימוד לעצמו או בחברותא

ועוד ועיקר כפשוט – להוסיף בקיום המצוות בהידור, ובמיוחד בההידור במצות הצדקה (כללות כל המצוות²⁸) ש"מקרבת את הגאולה"²⁹.

וכדאי ונכון לקשר ההוספה בצדקה עם ההוספה בתורה בעניני משיח וגאולה – עי"ז שההוספה לצדקה היא מתוך כוונה לקרב ולזרוז את הגאולה, כיון שכוונה זו כשלעצמה היא חלק מלימוד התורה בעניני הגאולה – הלימוד (במחשבה – מזמן לזמן) דמאמר חז"ל "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה".

(משיחות ש"פ תזריע־מצורע, ו' אייר תנש"א)

– ישתדלו (מזמן לזמן) להשתתף גם בהלימוד בעשרה, כדי שיהי' אצלם גם המעלה שע"י הלימוד בעשרה (כבפנים).

(28) ראה תניא פל"ז.

(29) ב"ב י"ד, א.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב

וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת אי"א

ר' **מנחם מענדל** ע"ה

בן הרה"ח הרה"ת ר' **אלחנן דובער** הי"ד

מאראזאוו

מקושר לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

וכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו מה"מ

נולד בעיר ליובאוויטש

זכה לגור ולקבל קירובים

בבית כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בעיר רוסטוב

למד מתוך מסירת נפש בישיבת תו"ת במחתרת

שימש כשו"ב

הי' ממייסדי ושימש בתור מנהל ומשפיע

במתיבתא ובית מדרש במוסד חינוך אהלי תורה

וזכה להשפיע לאלפי תלמידים

בהתוועדויותיו הרבות

הכניס רוח חסידית ושמחה לרבים משומעיו

גידל משפחתו לחסידות ולהתקשרות

והרבה מהם שלוחים בכל קצוי תבל

נפטר בשיבה טובה ר"ח שבט ה'תשע"ח

ת. נ. צ. ב. ה.

(מנוסח המצבה)

*

נדפס ע"י משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

איש אמת תם וישר מלאכתו מלאכת שמים

הרה"ח הרה"ת ר' **מנחם אהרן**

ב"ר **יוסף הכהן ע"ה**

ראדאל

אהוב לבריות וחביב לכל אדם

קיבל את כולם בסבר פנים יפות

אוהב שלום ורודף שלום

זכה להיות שליח כ"ק אדמו"ר מה"מ

מסר נפשו לעניני חנוך עטה"ק

קירב משפחות רבות לתורה ומצוות

נטע הכרת הבורא ע"י גילוי נפלאות הבורא

לתלמידים הרבה באהבה

זכה לגדל ולראות בנים ובני בנים

דור ישרים יבורך

עוסקים בתורה ומצוות בדרכי החסידות

ומהם שלוחי המלך

נפטר ביום שני לסדר וטיהרו הכהן

כ"ח ניסן ה'תשע"ז

ת. נ. צ. ב. ה.

(מנוסח המצבה)

*

נדפס ע"י משפחתו שיחיו

לזכות

החייל ב"צבאות השם" שמואל הכהן שיחי'
ליום הולדתו התשיעי לאויש"ט,
ביום כ"ה ניסן, ה' תהא שנת פלאות אראנו
ולזכות אחיו ואחיותיו חיילי "צבאות השם" שיחיו

*

נדפס ע"י הוריהם

הרה"ת ר' יחזקאל הכהן וזוגתו מרת נחמה עטא שיחיו רייבארן

* * *

לזכות

נועה תחי'

ליום הולדתה לאויש"ט,
ביום בדר"ח אייר - א' אייר ה' תהא שנת פלאות אראנו

ולזכות

אחותה החיילת ב"צבאות השם" שירה תחי'

ליום הולדתה הראשון לאויש"ט,

ביום ו' אייר ה' תהא שנת פלאות אראנו

ולזכות

אחי' ואחותם חיילי "צבאות השם" דניאל שניאור זלמן ועדה שיחיו

*

נדפס ע"י הוריהם

הרה"ת ר' נתנאל אלי'הו וזוגתו מרת שרה רבקה שיחיו אבוקסיס

היי שותף בהפצת עניני "משיח וגאולה"!!!

להקדשות ולפרטים נוספים:

טל.: 753-6844 (718) או 934-7095 (323)

אימייל: info@torah4blind.org

Be A Partner

In Spreading *Inyonei Moshiach U'geula*!!!

To Dedicate This Publication

In Honor Of Your Family Or A Loved Ones

For More Info. Call:

(718) 753-6844 or (323) 934-7095

or email: info@torah4blind.org

For this and other books on Moshiach & Geulah, go to:

<http://www.torah4blind.org>

To DEDICATE AN ISSUE IN HONOR OF A LOVED ONE, CALL (323) 934-7095

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:

<http://www.torah4blind.org>